

ВЕЛИКИЙ ВКЛАД В СКАРБНИЦЮ НАУКИ

Марксистсько-ленінська теорія збагатилася геніальними працями Й. В. Сталіна з мовознавства. В цих працях дані не тільки глибокий аналіз і критика неспроможності ідеалістичного „нового вчення“ про мову М. Я. Марра та його „учнів“, але й визначені дальші шляхи розвитку марксистсько-ленінського мовознавства і одночасно накреслені шляхи дальшої перебудови багатьох інших наук. Ряд найцінніших вказівок дістали й дослідники, які вивчають древні періоди історії нашої Батьківщини.

У цих працях Й. В. Сталін остаточно встановив, що мова є засіб спілкування людей і не являє собою ні надбудови, ні засобів виробництва, як це, роблячи спробу пристосуватися до марксизму, визначав М. Я. Марр.

З великою переконливістю Й. В. Сталін показав, як так зване „нове вчення“ про мову перекручувало теоретичні положення марксизму, доводячи „класовість“ мови, причому навіть первісно-общинного періоду, коли не існувало ніяких класів. Цій антимарксистській формулі Й. В. Сталін протипоставив факт існування загальнонародних національних мов.

Праці Й. В. Сталіна виявили „ідеологічні прогалини в радянському мовознавстві“¹ і вказали на необхідність якнайшвидшої ліквідації аракчєєвського режиму, створеного в мовознавстві М. Я. Марром та його „учнями“.

Спрощення і вульгаризація марксизму, внесені в мовознавство М. Я. Марром та його „учнями“, відбилися і на археології. Цій науці, що є історією матеріальної культури, протягом кількох десятиліть також нав'язували „неймовірну плутанину поглядів“², антинаукові положення, хибні висновки; в ній нерідко був відсутній вільний обмін думок, не допускалась критика теоретичних положень Марра та його „учнів“.

„Нове вчення“ про мову М. Я. Марра не сприяло, а затримувало розвиток радянської історичної науки про первісно-общинний устрій, вносило плутанину в питання етногенезу. Це „нове вчення“ штовхало археологію на розробку спекулятивних соціологізаторських побудов, заснованих на даних так званого палеонтологічного аналізу. Конкретне історичне дослідження підмінювалось антинауковим положенням про так званий стадіальний розвиток.

Внаслідок засилля в мовознавстві „учнів“ М. Я. Марра і переслідування критики „нового вчення“ історики та археологи, які вивчали питання феодального, рабовласницького і первісного суспільств, нерідко були позбавлені можливості марксистського опрацювання питань мови як історичного джерела, що, зокрема, позбавляло їх можливості

¹ Й. Сталін, Відносно марксизму в мовознавстві, Держполітвидав, К., 1950, стор. 31.

² Там же, стор. 29.

оперувати надійними даними мови в питаннях етногенезу. Особливо гостро це положення переживали дослідники, які займалися вивченням доскіфських, скіфо-сарматських, ранньослов'янських племен і народностей, а також дослідники, що вивчали період сформування Київської Русі.

Широку перспективу перед істориками та археологами, які вивчають джерела слов'янства і питання древньої руської культури, відкривають положення Й. В. Сталіна про те, що „елементи сучасної мови були закладені ще в далеку давнину, до епохи рабства. Це була мова не складна, з дуже мізерним словниковим фондом, але з своєю граматичною будовою, правда, примітивною, але все-таки граматичною будовою“¹.

Таке ж методологічне значення має визначення Й. В. Сталіним цінності порівняльно-історичного методу, застосування якого як в мовознавстві, так і в археології зазнавало найжорстокіших нападок з боку дослідників „нового вчення“ про мову.

Й. В. Сталін показав цілковиту неспроможність М. Я. Марра в питанні про існування сімей мов, блискуче ілюструючи це положення прикладом слов'янської групи мов: „М. Я. Марр зарозуміло третирує всяку спробу вивчення груп (сімей) мов, як прояв теорії „прамови“. А тимчасом не можна заперечувати, що мовне споріднення, наприклад, таких націй, як слов'янські, не підлягає сумніву, що вивчення мовного споріднення цих націй могло б принести мовознавству велику користь у справі вивчення законів розвитку мови. Я вже не кажу, що теорія „прамови“ не має до цієї справи ніякого відношення“².

Надзвичайно важливе значення для археології має висновок Й. В. Сталіна про культуру, над питаннями якої за характером джерел археологам так багато доводиться працювати. Й. В. Сталін говорить: „...культура за своїм змістом міняється з кожним новим періодом розвитку суспільства, тоді як мова лишається в основному тією ж мовою на протязі кількох періодів, однаково обслуговуючи як нову культуру, так і стару“³.

Заклик Й. В. Сталіна до мовознавців про необхідність у найкоротший час ліквідувати наслідки панування „нового вчення“ про мову в рівній мірі стосується і археології, яка не менше ніж інші суспільні науки потребує в дальшому впровадження марксизму в науку. Слова Й. В. Сталіна — „Я думаю, що чим швидше звільниться наше мовознавство від помилок М. Я. Марра, тим швидше можна вивести його з кризи, яку воно переживає тепер.

Ліквідація аракчєєвського режиму в мовознавстві, відмова від помилок М. Я. Марра, впровадження марксизму в мовознавство, — такий є по-моєму шлях, на якому можна було б оздоровити радянське мовознавство“⁴, — стосуються й археології.

Для археолога, що працює над такою важливою історичною проблемою, як походження східних слов'ян, дуже важливе значення має вказівка Й. В. Сталіна про те, що мови розвиваються „від мов родових до мов племінних, від мов племінних до мов народностей і від мов народностей до мов національних“⁵. У цьому положенні Й. В. Сталіна визначені всі етапи сформування народностей і націй.

¹ Й. В. Сталін, Відносно марксизму в мовознавстві, Держполітвидав, К., 1950, стор. 24.

² Там же, стор. 30.

³ Там же, стор. 19.

⁴ Там же, стор. 31.

⁵ Там же, стор. 10.

Керуючись вказівками Й. В. Сталіна, слід критично ставитися до теорії „схрещування“, яка широко застосовувалася „учнями“ М. Я. Марра при розгляді питань походження племен і народів.

Винятково важливими для істориків та археологів є висловлювання Й. В. Сталіна про теорію схрещування мов і про велике значення вивчення груп (сімей) мов та мовного споріднення, наприклад, таких націй, як слов'янські.

„Не може бути сумніву, що теорія схрещування не може дати чогось серйозного радянському мовознавству. Коли вірно, що головним завданням мовознавства є вивчення внутрішніх законів розвитку мови, то треба визнати, що теорія схрещування не тільки не розв'язує цього завдання, але навіть не ставить його, — вона просто не помічає, або не розуміє його“¹.

Чимало істориків та археологів і досі намагаються пояснити походження нових явищ у питанні історії суспільства та його матеріальної культури механічними впливами і запозиченнями. Історикам матеріальної культури треба глибоко вивчити положення Й. В. Сталіна про схрещування мов.

„Зовсім неправильно було б думати, — пише Й. В. Сталін, — що в результаті схрещування, скажемо, двох мов утворюється нова, третя мова, не схожа ні на одну із схрещених мов і якісно відмінна від кожної з них. Насправді при схрещуванні одна з мов звичайно виходить переможцем, зберігає свою граматичну будову, зберігає свій основний словниковий фонд і продовжує розвиватись за внутрішніми законами свого розвитку, а друга мова втрачає поступово свою якість і поступово відмирає.

Отже, схрещування дає не якусь нову, третю мову, а зберігає одну з мов, зберігає її граматичну будову і основний словниковий фонд і дає їй можливість розвиватись за внутрішніми законами свого розвитку“². Ці положення Й. В. Сталіна повинні повністю враховуватися під час опрацювання питань етногенезу.

Й. В. Сталін завжди вчить нас творчо застосовувати до конкретних історичних явищ і фактів марксистсько-ленінську методологію, уникаючи начотництва і талмудизму, що було властиве так званій „школі“ Покровського і „новому вченню“ про мову М. Я. Марра.

Усі ці вказівки Й. В. Сталіна є обширною програмою для дальшого розвитку науки, на основі якої Інститут археології Академії наук Української РСР повинен побудувати всю свою роботу.

¹ Й. Сталін, Відносно марксизму в мовознавстві, Держполітвидав, К., 1950, стор. 27.

² Там же, стор. 26—27.